

Henk van der Liet
Scandinavisch Instituut
Arctisch Centrum
Rijksuniversiteit Groningen

GROENLAND MET DEENSE OGEN GEZIEN
Het beeld van Groenland bij
enkele Deense auteurs

Inleiding

In dit artikel wil ik graag enkele eerste resultaten van het recent door mij gestarte onderzoeksproject *Groenland in de Deense letterkunde* voorleggen. Dit onderzoek is voortgekomen uit mijn interesse voor de arctis en mijn literatuurwetenschappelijke belangstelling voor het autobiografische genre.¹ Deze studie heeft tot doel meer inzicht te krijgen in het beeld van Groenland en de Groenlanders zoals zich dat in de Deense literatuur manifesteert.

In dit artikel wil ik allereerst ingaan op de methodologische verankering van het onderzoek als geheel en vervolgens kort enkele concrete voorbeelden geven van deze beeldvorming bij twee Deense auteurs.

Tot onderwerp van analyse heb ik twee autobiografisch getinte teksten gekozen; te weten *Nordlys - Skitser af livet i Grønland* van Aage Ibsen uit 1894 en *Sidste sommer i Angmagssalik* van Thorkild Hansen uit 1978. Het zijn twee heel verschillende werken, uit twee zeer verschillende fases in de verhoudingen tussen Denemarken en Groenland.

Methode

Binnen de literatuurwetenschap en in het bijzonder binnen de comparatistiek, bestaat er een lange traditie van onderzoek naar de transnationale beeldvorming in de literatuur. Wellicht de twee bekendste voorbeelden zijn: Madame de Staëls *De l'Allemagne* (1810) en Jean-Marie Carré's *Les Ecrivains français et le mirage Allemand, 1800-1940* (1947). Het is overigens ook een traditie die, evenals de comparatistiek überhaupt, de afgelopen decennia weinig in de belangstelling heeft gestaan. Eerst kreeg ze de aanvallen te verduren van het New Criticism en vervolgens kwam de golf van ideologiekritiek en neo-marxistische literatuurkritiek over haar heen, waardoor andere onderzoeksdoelen en andere methodieken meer in de belangstelling kwamen.

De kritiek die er vanuit deze twee literatuurwetenschappelijke stromingen op de comparatistiek werd geuit, moet in zijn historische context worden geplaatst. Eén van de redenen waarom de kritiek op de comparatistiek vooral in de naoorlogse jaren zo heftig was, is wellicht te verklaren uit het feit dat men de ultieme consequenties van ontspoorde beeldvorming toen pas écht in volle omvang had leren kennen. Ik doel daarmee natuurlijk op de belangrijke rol die beeldvorming in het interbellum was gaan spelen in politiek en massamedia, wat mede heeft geleid tot het mobiliseren van krachten als het fascisme en nationaal-socialisme.

Toch zou het van een te groot geloof in objectief en tekstimmanent onderzoek getuigen, als het onderwerp van de beeldvorming uit het domein van de literatuurwetenschap verbannen zou blijven, hetgeen door Wellek en Warren in de jaren 50 werd bepleit.² De Amerikaanse onderzoeker Peter Edgerly Firchow heeft, mijnsinsziens terecht, opgemerkt, dat literatuurwetenschap niet bedreven kan worden in een apolitek vacuum en dat de beoefenaars er van zich juist bewust moeten zijn van de politieke context waarin zij actief zijn.

"This must not be taken to mean, however, that it is legitimate to give rein to one's political views under the guise of literary criticism; it means simply that one must always be aware of the political context of

one's work and not pretend to a non-existent objectivity. The objectivity lies *not* in the absence of politics; but in the consciousness of its presence." (Edgerly Firchow, p.182)

De gedachte dat er iets zou bestaan als een reeks gemeenschappelijke karakteristieken voor bewoners van bepaalde streken en zelfs van bepaalde landen, is zo oud als de mens zelf. In de romantiek kreeg deze gedachte echter een veel ideologischer inhoud, omdat het *volkskarakter* zoals dat toen genoemd werd, in verband werd gebracht met het concept van de nationale staat. De moderne nationale staat ging pas als zodanig functioneren toen de onderdanen zich - bewust of onbewust - met die staat identificeerden. Er ging zich een eigen gemeenschappelijke identiteit ontwikkelen die later als legitimatie voor de staat gebruikt kon worden.

Eén van de belangrijkste gevolgen van deze ontwikkeling was, dat de karakteristieken die aan de eigen nationale identiteit werden toegeschreven, niet alleen een bevestiging van de eigen groep inhielden, maar vooral ook mogelijkheden boden om andere groepen te onderscheiden en ten opzichte van de eigen groep te situeren. Met name het exclusieve karakter dat aan de nationale culturele identiteit wordt toegedicht is problematisch, omdat over het hoofd wordt gezien, dat culturen op zichzelf over het algemeen pluriform van aard zijn en elkaar over culturele en geografische grenzen heen, voortdurend beïnvloeden.

In de vorige eeuw speelden de literatuur en de geschiedschrijving een belangrijke rol bij de opkomst van de nationaal-romantiek. Enerzijds, door het concept van de eigen nationale identiteit in de stijgers te zetten en met historische 'argumenten' te onderbouwen en anderzijds, door andere, vooral uitheemse volkeren, te beschrijven, veelal ging het hierbij om gekoloniseerde rijksgenoten van overzee.

In de loop van de 19-de eeuw kenmerkt de literatuur zich onder meer door een grote belangstelling voor andere volkeren en voor de *couleur locale*. Door de contrastwerking die hiervan uit ging, konden ook de eigen westerse en nationale karakteristieken steeds opnieuw herbevestigd worden.

De beeldvorming die in de vorige eeuw rond de eigen nationale identiteit tot stand kwam, resulteerde *niet* in een reeks vaststaande en sindsdien ongewijzigde stereotypen. Dit blijkt een hardnekkige misvatting te zijn. De stereotypen hebben onder druk van maatschappelijke veranderingen, gaandeweg, zij het meestal langzaam, wel degelijk gedaanteverwisselingen ondergaan. Eén van de sprekendste voorbeelden is het beeld van Duitsland in de Engelse literatuur. In de studie *The death of the German cousin* van de eerder genoemde Peter Edgerly Firchow, wordt aangetoond hoe in Groot-Brittannië het aanvankelijke gevoel van verwantschap met Duitsland en de bewondering voor de Duitsers en hun cultuur, omsloeg in heuse verachting. Tegenwoordig zouden wij van de genese van een vijandbeeld spreken.

Firchow laat in zijn boek zien, hoe deze gedaanteverwisseling in de Engelse literatuur van 1890-1920 plaatsvond. Een relatief korte periode, waarin Duitsland in maatschappelijk opzicht een rivaliserende koloniale macht voor het Britse imperium werd. De Duitse broeders of 'neven' verwerden in korte tijd tot barbaarse '*teutonic huns*', een stereotyp dat na twee wereldoorlogen nauwelijks aan kracht heeft ingeboet.

In het ontwikkelen en bestendigen van stereotypen bij het individu, is de secundaire socialisatie van het kind van het allergrootste belang en in dat proces spelen de massa-media en de schoolboeken een cruciale rol. Ik wil hier slechts verwijzen naar studies over vooroordelen in schoolboeken zoals die zijn gepubliceerd door de historicus E.H. Dance in *History the Betrayer, A Study in Bias* (1960) en de meer recente dissertatie van Antoon de Baets *Beeldvorming over niet-westerse culturen. De invloed van het geschiedenis-leerboek op de publieke opinie in Vlaanderen 1945-1984* (1988).

Maar, zoals opgemerkt, heeft ook de literatuur of belletrise, niet slechts in het verleden, bij het ontwikkelen en bestendigen van stereotypen en waandenkbeelden een belangrijke rol gespeeld.

Eén van de literatuurwetenschappers die zich in de afgelopen 25 jaar heeft ingespannen, om het blazoen van de comparatistiek te zuiveren en van een steviger methodologische fundering te voorzien met name met betrekking tot

de studie van de transnationale beeldvorming, is Hugo Dyserinck.³ Dyserinck is voor zover mij bekend ook de bedenker van een naam voor deze discipline, nl.: *imagologie*. Hij omschrijft de imagologie als:

"Die komparatistische Imagologie strebt in erster Linie danach, die jeweiligen Erscheinungsformen der 'images', ihr Zustandekommen und ihre Wirkung zu erfassen. Ausserdem will auch sie dazu beitragen, die Rolle, die solche literarischen "images" bei der Begegnung der einzelnen Kulturen spielen, zu erhellen." (Dyserinck (1966), p.131)

Verder definieert hij de imagologie als: de studie van nationale, etnische en culturele beeldvorming en stereotypen in literatuur en literaire contexten. Daarbij wordt zowel onderscheid gemaakt tussen beelden en stereotypen van andere groepen dan de eigen groep (*hetero-images*), als van beelden en stereotypen van de eigen groep (*autoimages*).

De imagologie strekt zich uitdrukkelijk uit tot een breder werkterrein dan de meer traditionele canonieke genres. Hierdoor komt er een grote hoeveelheid nieuw materiaal, zoals memoires, autobiografieën, reisbeschrijvingen, dagboeken, brieven, maar ook populaire lectuur als reisverhalen en feuilletons, binnen het bereik van de literatuurwetenschap.

Ook ik heb mij bij het samenstellen van een tekstcorpus voor mijn studie naar het beeld van Groenland in de Deense literatuur, niet willen beperken tot zuiver literaire teksten. Dit ondermeer omdat een groot aantal reisverslagen, dagboeken, memoires en beschrijvingen van expedities, een schat aan imagologisch interessant materiaal bevatten. In dit artikel zal ik mij echter beperken tot twee teksten die tot de belletrise gerekend moeten worden.

De imagologie zoals wij die vandaag kennen, heeft een sterk interdisciplinair karakter en vertoont wellicht meer verwantschap met de ideologiekritiek en de dialectische literatuursociologie, dan met oudere vormen van comparatistiek. De nadruk is in toenemende mate te liggen op het bestuderen van de manieren waarop cultureel en etnisch definiëerbare groepen op een bepaald moment in de geschiedenis beschreven worden en welke vooronderstellingen aan die representatie ten grondslag liggen.

De imagologie biedt mij in eerste instantie een kader waarbinnen de literaire beeldvorming met betrekking tot Groenland in de Deense literatuur bestudeerd kan worden. Daarnaast biedt de imagologie mogelijkheden om te kijken op welke wijze het beeld van de ander, in het onderhavige geval dat van de Groenlanders, ook bijdraagt tot het definiëren van de eigen identiteit, hier dus de Deense identiteit. Mijn onderzoek zal daarom naar alle waarschijnlijkheid indirect meer zeggen over het zelfbeeld van de Deense auteurs, dan over Groenland en de Groenlanders.

Het methodologische kader van de imagologie biedt echter nog een interessant aspect. Het opent niet alleen de weg naar het blootleggen van beeldvorming en stereotypen binnen de literatuur, maar biedt ook mogelijkheden om te onderzoeken op welke wijze bepaalde beeldvorming historisch veranderend is. In de teksten die ik hier nader zal bekijken, zien wij op bepaalde punten duidelijke verschillen in beeldvorming, die de neerslag zijn van historische ontwikkelingen.⁴

De teksten

Met het oog op de praktische analyse, heb ik twee autobiografisch getinte teksten gekozen: *Sidste sommer i Angmagssalik* (1978) van Thorkild Hansen en *Nordlys - Skitser af livet i Grønland* (1894) van Aage Ibsen. Beide auteurs hebben concrete ervaringen in Groenland opgedaan, al zijn die sterk verschillend van aard. Laat ik beide auteurs en de boeken kort introduceren.

Aage Ibsen (1847-1915) werd in 1847 in het plaatsje Rødby in Denemarken geboren. In 1866 ging hij medicijnen studeren in Kopenhagen en hij studeerde in 1876 af. In de periode 1880 tot 1885 was Ibsen districtsarts in Godthaab in Groenland, waarna hij korte tijd huisarts was op het Deense eilandje Læsø. Vanaf 1887 was hij huisarts in zijn geboorteplaats Rødby, waar hij in 1915 overleed.

Aage Ibsen debuteerde 47 jaar oud met het autobiografische *Nordlys*.

Daarnaast schreef hij nog ruim tien romans en een bundel novellen.⁵ Ondanks dit toch vrij omvangrijke oeuvre, is Aage Ibsen vandaag de dag een vrijwel vergeten auteur. *Nordlys* vormde de neerslag van het vijftien jaar durende verblijf van Ibsen in Groenland als districtsarts.

Thorkild Hansen (1927-1989) was in de jaren zestig en zeventig één van de meest markante Deense auteurs. Het zijn met name zijn reisbeschrijvingen, dagboeken en historische werken, die hem vaak in het centrum van de publieke belangstelling deden belanden. Ik hoef hier maar te wijzen op de enorme belangstelling in de Scandinavische media die zijn boek *Processen mod Hamsun* in 1978 ten deel viel.

Sidste sommer i Angmagssalik werd voor het eerst in 1978 gepubliceerd in het weekblad *Billed Bladet*. In datzelfde jaar kwam de tekst ook nog in boekvorm uit.⁶ Het betrof hier een bijzonder fraai geïllustreerde bibliothele editie in een zeer beperkte oplage. In 1982 werd de tekst enigszins gewijzigd, wel vergezeld van enkele foto's, maar zonder het rijke oorspronkelijke illustratiemateriaal, opgenomen in de bundel reisverhalen *Kurs mod solnedgangen - Nye rejsedagbøger*. De citaten verderop in dit artikel verwijzen alle naar deze laatste editie.

Nordlys

Net als het boek van Thorkild Hansen en opvallend veel andere teksten over Groenland, is ook *Nordlys* van Aage Ibsen een vrij hybride tekst.⁷ Er zijn uitvoerige literaire passages, een groot hoofdstuk met dagboeknotities en een aantal min of meer losse reisbeschrijvingen van reizen in Groenland. Ook is Ibsen niet altijd even stijlvast: er treedt soms volkomen ongemotiveerde wisseling van præsens naar præteritum op en de chronologie is af en toe buitengewoon grillig.⁸

Ibsen schept in zijn verhaal vanaf het begin, een enigszins geforceerde distantie tot zijn stof. Het boek is geruime tijd na zijn verblijf in Groenland

beschreven en het gaat hem er niet zozeer om, de feiten van zijn verblijf weer te geven, maar eerder om het levend houden van de herinneringen. De auteur geeft in een korte inleiding in hoofdlijnen weer waar deze herinneringen aan Groenland uit bestaan. Ze zijn samen te vatten in de categorieën: de ongetemde natuur, reizen, het buitenleven, de gezellige Groenlanders en het sociale leven met de andere Deense kolonisten.

Ibsen zet de Groenlanders al direct neergezet als gezellig, wat kinderlijk en dicht bij de natuur staand. Verder wijst hij er herhaaldelijk op dat de mannelijke Groenlanders volgens hem liever lui dan moe zijn, terwijl hij de vrouwen ten minste als ijverig en plichtsgetrouw ziet.

Het superioriteitsdenken van de westerling wordt zo al snel manifest in de tekst. Zelfs nog voor de verteller aan land is gegaan openbaart zich dit: als de kapitein een loods probeert te vinden om de Godthaabsfjord in te kunnen varen, laat Ibsen de kapitein het volgende zeggen:

"Men lad os nu gaa op paa Dækket og se os om efter en af de smaa sorthaarede Rade i Kajak. Kan vi fange saadan en og faa ham om Bord, saa beholder vi ham til i Morgen tidlig, og styrer lige ind paa Godthaabsfjorden." (Ibsen, p.9)

Als er dan de volgende dag uiteindelijk een Groenlander in een kajak verschijnt om hen naar de rede van Godthaab te loodsen, beschrijft Ibsen deze ontmoeting met de volgende woorden:

"Saa stod jeg da omsider overfor et af dette Lands Børn, blandt hvilke jeg skulde leve en Række af Aar. Vi slog Kreds om den lille tætbyggede Mand med de spillende sorte, noget skævt stillede øjne og det tætte, blaasorte Haar. (...) Som han stod der paa Dækket (...) tog han sig ret mærkelig ud mellem de lyshaarede og kraftige Matroser. Hvilken Forskel mellem de to Racer, begge oplærte til at trodse det samme Element!" (Ibsen, p.12)

Een veel voorkomende isotopie in de beschrijvingen van Groenlanders, is het begrip *kinderlijk* (bijv. p.66: "disse barnlige Naturbørn", en p.129: "dette

elskværdige, barnlige Folk"). Een begrip dat versterkt wordt door connotaties als *onvolgroeid*, *kleiner* (bijv. p.53: "Naar disse smaa Skindmennesker"), *lager*, *ongecomplieerd* (bijv. p.43: "De blive strax i straalende Humør, naar der er Udsigt til Bal"), *instinctief* (bijv. p.77: "disse Landets egne Børn med deres skarpe Instinkt for Vejrforandringer") *ongecultiveerd* (bijv. p.98 "cannibalisch wohl"), en *bijgelovig* (bijv. p.65: "Grønlandernes medfødte Overtro").

Zoals reeds opgemerkt, maakt Ibsen een duidelijk onderscheid tussen vrouwen en mannen. De vrouwen worden beschreven met connotaties als *sterk*, *niet zo verweekt als veel Europese vrouwen*, *ongerepte natuur* en *niet erg slim*. Als voorbeeld van hoe Groenlandse vrouwen doorgaans in *Nordlys* beschreven worden, het volgende fragment:

"saa optaget var jeg af at studere disse to Repræsentanter for Grønlands svage Køn. Naa, hvad denne Benævnelse angaar, saa passede den ingenlunde paa disse to Damer. Hænder og Fødder vare vel smaa og barnlige, men ellers vare de et Par udmærket velnærende og skulderbrede Pigebørn uden Tanke af Blegspot eller Spor af Snørliv. [...]Jog slog de derpaa en skraldende Latter op, hvorved de blottede to Rækker saa stærke og hvide Tænder, at det kunne bringe en Tandlæge til Fortvivlelse." (Ibsen, p.13-14)

De mannen zijn in de optiek van Ibsen niet altijd zo betrouwbaar als de vrouwen en hebben een duidelijke zwakte voor alcoholhoudende dranken.⁹ Vaak maakt de verteller echter zelf dankbaar gebruik van alcohol, om bepaalde diensten van de Groenlanders gedaan te krijgen. Verder valt op met hoeveel gevoel voor individueel detail Ibsen andere Europeanen, zoals de aanwezige Hernnhutters beschrijft. Daarentegen worden de Groenlanders over het algemeen, met vrij gestandaardiseerde uitdrukkingen en wendingen weergegeven, veelal binnen de isotoop *kinderlijk*.

Niet zonder gevoel voor dramatiek beschrijft Ibsen, hoe hij op 3 juli 1880 in Groenland voet aan wal zette. Een interessante datum, omdat in 1721 de Deense missionaris Hans Egede op diezelfde dag en op de dezelfde plaats

voor het eerst voet op Groenlandse bodem zette. Veel meer overeenkomsten zijn er niet te vinden tussen beide gebeurtenissen. Eén van de grote verschillen tussen de aankomst van Aage Ibsen en die van Egede is zeker, dat de laatste in een land kwam waar verder nog geen westerlingen waren. In het Groenland van Ibsen bevonden zich daarentegen al een reeks kolonisten, waaronder een aantal Duitse Herrnhutters, Deense ambtenaren en geestelijken.¹⁰

De oorspronkelijke inwoners van Groenland kunnen Ibsen maar matig boeien en hij is ook weinig onder de indruk van de natuurlijke gesteldheid en schoonheid van Groenland. Vooral de woeste ongereptheid waarover zoveel moderne auteurs - waaronder ook Thorkild Hansen - met zoveel passie schrijven, kan Ibsen maar half bekoren:

"Hvis her var en Vegetation som i Norge, (...)vilde her være vidunderlig smukt (...). Det er, som Livet havde forladt denne Natur, der maaske en Gang i længst forsvunden Tid har været smilende og frugtbar, men nu ligger som et Stenøde, smuldrende hen i Stilhed." (Ibsen, p.28)

Het bijzondere aan dit fragment is, dat de hier beschreven streek het gebied in Groenland is, waar de Scandinaviërs zich ca. 986 vestigden. Deze kolonie hield reeds in het midden van de vijftiende eeuw op te bestaan. In het licht van deze passage wordt echter vooral het karakter van het ethnocentrisme van Ibsen duidelijk. Niet alleen wordt de culturele diversiteit tussen de Groenlanders en de Denen op een waardenschaal afgemeten, waarbij de Groenlanders minder hoog gewaardeerd worden dan de Denen, maar tevens worden de culturele verschillen overbeklemtoond. Zo zien wij in dit fragment impliciet de ideologische opvatting verwoord, dat de Groenlanders niet bij machte zijn de natuur *tot leven te brengen*, met andere woorden niet weten hoe zij hun natuurlijke omgeving kunnen cultiveren!

In een aantal natuurbeschrijvingen, waar Ibsen, die ergens buiten op reis moet overnachten, even de bekende luchtige toon van 'de man van de wereld' laat varen, is de natuur een duidelijk negatief geladen begrip.

"Men denne Dal laa i en forstenet Ro, en Dødens Stilhed herskede mellem disse Fjælde, som kunde meddele selv det koldeste Sind en Følelse af Uhygge. [...] Al denne Naturens Herlighed ligger til ingen Nytte. Aarstiderne skifte her som alle Steder [...], det visner og dør og grønnes igen, men ingen ser det, ingen bryder sig om det." (Ibsen, p.79)

Deze '*Umwertung aller Werte*' legitimeert mede de aanwezigheid en het gedrag van de Denen en andere Europeanen ter plaatse. Immers zo geredeneerd, kunnen de Groenlanders niet geacht worden zelfstandig te overleven en de natuurlijke rijkdommen van het land aan zich zelf dienstbaar te maken. Dit gezichtspunt wordt wel op heel nadrukkelijke wijze uitgewerkt in het slot-hoofdstuk van *Nordlys*.

Op de laatste paar bladzijden van *Nordlys*, beschrijft Ibsen twee zaken. In de eerste plaats bericht hij over zijn vertrek uit Godthaab en daarnaast schildert hij de inspectiereis van de Deense oorlogsbodem *Fylla*. Deze inspectiereis was bedoeld om de Deense souvereiniteit over Groenland ten opzichte van de Amerikanen, nog eens krachtig te onderstrepen.

Het moet vanuit modern perspectief een wat absurdistische vertoning zijn geweest die Ibsen beschrijft. De aanwezige Denen in Godthaab brachten hun drie kleine kanonnetjes naar buiten en vuurden een paar saluutschoten af, waarbij één der vuurmonden zelfs defect bleek te zijn. Daarna vuurde het oorlogsschip een salvo saluutschoten af, waardoor er onbedoeld een grote ravage op de kade werd aangericht:

"Saa kom Turen til Orlogsskibet. Med et frygteligt Rabalder svarede de Kruppske Kanoner. Det første Skud ind mod Land blæste den ene af de grønlandske Artillerister omkuld og fik hele Mængden af grønlandske Tilskuere til at smøre Haser op ad Kolonivejen, medens Ruderne i Smedien, som laa lige over for Skonnerten, sprang itu hver eneste en, og faldt klirrende til Jorden." (Ibsen, p.142)

Dit machtsvertoon en de feestelijkheden rond de aankomst van het oorlogsschip, hebben tot gevolg dat het superioriteitsgevoel van de Denen duide-

lijker aan de oppervlakte kan komen dan normaal al het geval zal zijn geweest.

"Jeg skal ikke dvæle ved Beskrivelsen af Gilderne om Bord og i Land. Det synes mig vigtigere at berøre de Følelser, som i disse Dage besjælede os Danske, blandt hvilke den, at vi denne Tid var de stærkeste, og at Grønlænderne ligesom levede paa vor Naade, var den mest fremherskende. De mærkede det saamænd ikke; de vare altfor optagne af dette militære Skuespil og af Beundring for alt det ny, de saa." (Ibsen, p.142-143)

Als het oorlogsschip weer vertrokken is, sluit Ibsen zijn relaas af met de veelzeggende woorden:

"men vi beholdt alligevel længe Følelsen af, at vi havde noget i Ryggen, hvis det skulde knibe. Men derfor var der ingen fare. Hvor findes paa Jorden et uciviliseret Folk, der er i Besiddelse af saa stor Godmodighed og barnlig Hengivenhed overfor det dem paatvungne Regimente som Eskimoerne i Grønland!...". (Ibsen, p.143)

Helemaal zeker van zijn zaak lijkt Ibsen hier toch niet te zijn. Ondanks het uitroepeteken laat hij toch voor de zekerheid nog wat ruimte voor twijfel open.

De reizen die Ibsen gedurende zijn verblijf in Groenland ondernam, hadden natuurlijk tot doel om de gezondheidstoestand in de buitengebieden te verbeteren.¹¹ Over de effectiviteit van zijn bemoeienissen laat hij zich echter enige malen zeer kritisch uit. De taak van de districtarts zal wel voornamelijk uit het waken over de gezondheid van de bewoners in zijn directe omgeving hebben bestaan. Dat moeten voor een belangrijk deel Denen geweest zijn, want veel verder dan zijn directe omgeving strekten zijn mogelijkheden zich in dit enorme gebied en met het gebrekkige vervoer, niet uit. Desondanks weet Ibsen zich gedurende vijf jaar blijkens de tekst, redelijk te vermaken en zo af en toe zelfs nog wat medische ingrepen te verrichten, al stellen die nooit echt veel voor.¹²

Sidste sommer i Angmagssalik

Sidste sommer i Angmagssalik van Thorkild Hansen bestaat uit twee zeer verschillende delen, waarbij het deel waaraan de tekst zijn titel ontleent het kortst is en achteraan staat. Het eerste deel draagt de naam *Fangerne vender hjem*.

Fangerne vender hjem is een soms spannend geschreven verslag van een zeereis van enkele dagen die Thorkild Hansen in de zomer van 1973 maakte in de wateren rond de Oost-Groenlandse plaats Angmagssalik. De schrijver bevond zich aan boord van het motorschip *Signe Vest*, dat normaal dienst deed als vervoermiddel van de districtarts. Het doel van de reis is het ophalen van enkele jagers en hun families die een jaar tevoren in de jachtgebieden in het district Angmagssalik waren afgezet.

Het tweede deel van *Sidste sommer i Angmagssalik*, staat helemaal los van het eerste deel en is in feite een bijna journalistiek verslag van een zelfmoordgeval in Angmagssalik.

Zoals opgemerkt, verscheen het verhaal voor het eerst in het weekblad *Billed Bladet*. De tekst draagt daar ook duidelijk de sporen van: het is een mengeling van stijlen en genres. De auteur vlecht zijn persoonlijke observaties en bespiegelingen zonder enige aankondiging samen met interview-fragmenten en directe rede, een typisch kenmerk van de reisliteratuur. *Fangerne vender hjem* heeft een sterk autobiografische inslag, terwijl *Sidste sommer i Angmagssalik* meer gekenmerkt wordt door een documentaire opzet.¹³

Het tweede deel, *Sidste sommer i Angmagssalik*, is een echte journalistieke case-study. Het betreft een Groenlandse jongeman, een zekere Richardt, die ten onder gaat aan zijn identiteitsproblemen. Hij is als moderne Groenlander gespleten tussen de traditionele jagerscultuur waartoe hij niet langer behoort en de moderne westerse cultuur, waarmee hij zich evenmin kan vereenzelvigen. Het relaas van Hansen deed destijds zowel in Denemarken als in Groenland, nogal wat stof opwaaien.¹⁴

Al direkt in het begin van *Fangerne vender hjem* wordt een zekere span-

ning opgebouwd. Immers, het lot van de jagers in de buitengebieden die men gaat ophalen, is nog onduidelijk: hebben ze wel voldoende kunnen vangen om zich zelf en hun families te voeden, zijn er soms ziekten uitgebroken, hadden ze wel voldoende voorraden meegenomen? Allemaal vragen die in de loop van het verhaal aan de orde komen. Het overwinteren van families in de jachtgebieden was een experiment met als doel te onderzoeken of op die manier de jachtmogelijkheden vergroot konden worden.

Eén van de eerste beschrijvingen in *Fangerne vender hjem* betreft de onbeschrijflijke troep die hij in de kleine jagersgemeenschappen in het Angmagsalik district aantreft.

"men en dansker, der for første gang opsøger disse bopladser, står sig ved at lade de sarte fornemmelser blive hjemme. De fleste vil synes, at vore landsmænd lever i et uhørt svineri, i en rystende fattigdom." (Hansen, p.127)

Het is opvallend hoe vaak Hansen terugkeert tot het openingsthema van de zichtbare en anderszins zintuiglijk waar te nemen viezigheid. De belangrijkste reden hiervoor is, dat de onreinheid een dubbele functie heeft in *Fangerne vender hjem*. Het markeert enerzijds de afstand die er bestaat tussen de vreemde (Europese) cultuur en de hedendaagse Groenlandse meng-cultuur en anderzijds tussen de oude jagerscultuur en de moderne verwesterde cultuur in de urbane Groenlandse gebieden. Tegelijkertijd krijgt vuil bij Hansen een sterk overdrachtelijk karakter. Het vormt een isotopie met als belangrijkste connotaties de begrippen *ondergang* en *cultureel verval*.¹⁵

"Om vinteren lægger nysneen sig nådigt over svineriet, og i gamle dage generede det ingen, for når sneen smeltede igen, var beboerne for længst brudt op og draget bort til sommerens bopladser. I dag sviner de hele året rundt og år efter år på samme sted. Nomaderne er blevet bofaste. Samtidig med at deres gamle livsform er gået til grunde, er de begyndt at leve på en skraldeplads. Det er der ikke noget nyt i. Det har man vidst siden Roms undergang. Forurening er altid et tegn på forfald." (Hansen, p.127)

Daarmee geeft de auteur al na enkele pagina's een belangrijke aanwijzing over hoe hij het contact met deze vreemde cultuur ervaart.

De isotopie '*verval*' is door Hansen zowel ingeweven in zijn beschrijvingen van menselijke activiteiten, als in beschrijvingen van de Groenlandse natuur. Bij Thorkild Hansen is de grondgedachte dat de natuur zijn ongereptheid heeft verloren nadat de mens ten tonele is verschenen, hetgeen tot uitdrukking komt in het ontstaat troep en viezigheid. Hansen gebruikt op deze wijze zelfs een metafoor met de connotatie 'ziekte' in een beschrijving van de Groenlandse natuur:

"og snart viste der sig i kikkerten ligesom en hudsygdom i det nøgne klippelandskab, det svage udslæt, der, når man kommer nærmere, viser sig at være menneskeboliger." (Hansen, p.138)

In het tweede deel van deze tekst is de cultuurpessimistische toon van Thorkild Hansen nog veel scherper. Bijvoorbeeld als hij het mooie zomerweer beschrijft met de woorden: "solen skinner fra sin skyfri himmel og blinker lige kønt i fjeldsider, glasskår og tomme øldåser" (Hansen, p.159).

De diverse actanten in het waardenschema van Hansen zijn als volgt samen te vatten: de Denen staan in hoofdzaak aan de kant van de 'buitenlanders' die als connotatie 'civilisatie' hebben en dus de veroorzakers van cultureel verval zijn. Het begrip '*cultuur*' functioneert bij Hansen als tegenpool van het begrip '*civilisatie*'. Op het microniveau van de zin, bijvoorbeeld ten aanzien van adjectieven die in verband met Groenlandse jagers en hun gezinnen gebruikt worden, is duidelijk waar de positieve en negatieve valorisaties binnen het waarden-scala van Hansen liggen. Zo worden de kinderen van de jagers in eerste aanleg beschreven als enigszins schuw, maar worden vervolgens in een positieve connotatie ondergebracht met de woorden: "de var alle velnærede, glade, levende og havde en mægtig kulør - civilisationen avler ikke så sunde børn" (Hansen, p. 145). Daarmee onderstreept Hansen op ondubbelzinnige wijze nog eens zijn cultuurpessimisme.

Het scherpst is zijn oordeel ten aanzien van de Denen en andere buitenlanders die zich om zakelijke redenen op Groenland bevinden en zich niets aan hun nieuwe omgeving en de oorspronkelijke bewoners daarvan gelegen laten liggen:

"den danske handelschef har ikke fundet det ulejligheden værd at køre ned og sige goddag tild de mennesker, der har tilbragt et år i ensomhed, kulde og mørke for at kunne sælge ham nogle skind." (Hansen, p.152)

Deze lieden kunnen niet het nodige respect opbrengen voor een levenswijze die de Groenlanders - ondanks dat die steeds meer aan het verdwijnen is - allemaal kennen. Het is het gemeenschappelijke referentiekader van de Groenlanders, dat een integraal onderdeel van hun culturele identiteit uitmaakt. De arrogantie van de Denen wordt door Hansen opgevat als een toonbeeld van cultureel superioriteitsdenken. In die zin is de attitude van Hansen niet te vergelijken met die van Aage Ibsen.

Het is overigens opvallend dat dit stereotyp van de 'moderne' koloniaal, vrijwel nergens in de tekst genuanceerd wordt. Dit is wellicht enerzijds het gevolg van het korte (enkele maanden) en vrij geïsoleerd (op een schip) verblijf in Groenland. Anderzijds lijkt het erop dat Hansen met het oog op publicatie in *Billed Bladet* de tekst van weinig literaire nuances heeft willen voorzien.

Maar het zijn zeker niet uitsluitend Denen die de personificatie van het kwaad zijn, ook andere buitenlanders moeten het ontgelden. Thorkild Hansen legt een verband tussen het verval van een cultuur en de wetenschappelijke belangstelling er voor:

"Når en kultur er gået under, bliver den studeret af de lærde. Deraf kan man naturligvis ikke slutte, at når en kultur bliver studeret af de lærde, så er den gået under. Men alligevel. Tænk igen på det gamle Rom. [...] Men to af bygdens ca. 200 mennesker havde dog et nok så indbringende erhverv. Jo vist, de talte begge grønlandsk - også med hinanden. Det var lettere, den ene var nemlig franskmand og den

anden hollænder. Men etnologer var de begge, og begge mente de, at fangerkulturen stadig havde en rig fremtid for sig. Det må man jo også håbe for alle dem, der for tiden lever af at studere den." (Hansen, p.128-129)¹⁶

In de optiek van Hansen zijn de wetenschappers de voorboden van nog veel erger volk, zoals toeristen en rovers.¹⁷ Steeds weer alludeert Hansen aan de ondergang van het oude Romeinse Rijk.

Het zijn bij Thorkild Hansen - zich zelf opvallend genoeg buiten beschouwing latend - de andere Europeanen, die met een verkeerde instelling naar Groenland komen. Zij hebben zich ten doel gesteld het overleven te enceneren, de Groenlandse cultuur zo te modelleren, dat ze past in het exotische beeld dat men zich er van te voren van heeft gevormd.

"Der kunne lige så godt være landet en flyvende tallerken i Sermiiligaq. Mændene i de to gummibåde var iført de moderne pølsede nyl-ondragter, der får folk til at ligne en mellemting mellem Marsboere og Michelin-mænd. Det viste sig at være schweiziske bjergbestigere, der ville forsøge sig i de østgrønlandske fjelde. De var vel blevet trætte af at stå i kø foran Mont Blanc. [...] De så lidt skuffede ud, da de her midt i ødemarken fandt et menneske af deres egen slags, som på deres eget sprog kunne forklare dem, hvor de befandt sig og hvilken vej de skulle sejle for at komme tilbage til deres lejr. Et ærgerligt uheld, når man endelig har en chance for at fare vild og ligge og sulte i nogle døgn på et klippeskær[...]." (Hansen, p.130)

Daarmee is het leven in het existentialistische waarden-scala van Hansen, beroofd van zijn authenticiteit. Het *lijden* is niet meer echt omdat het onder het oog van de filmcamera gebeurt, in de wereld van Hansen lijdt men in trotse stilte. Vandaar dat Hansen spreekt voor de Groenlanders, omdat ook zij - gecorrumpeerd door de westerse cultuur - niet (meer) in staat zijn om in te zien dat lijden een existentieel verschijnsel is. Tegen het geweld van de westerse buitenwereld zijn zij niet opgewassen gebleken:

"Fangerkulturen forsvinder. En ting var polarnattens snestorme, is og

mørke. Det klarede de i et årtusinde. Noget andet er transistorer, dåseøl, spiraler, postnumre, kiks. Det kan ingen overleve." (Hansen, p.132)

De Groenlanders zijn in zekere zin in de ogen van Hansen niet meer in staat volledig te leven, ze maken ook niets af. Hier ligt overigens een interessante parallel met Aage Ibsen. Bij Ibsen wordt de inertie van de Groenlanders min of meer verklaard uit een zekere gemakzuchtigheid, terwijl het bij Hansen meer beschreven wordt als een teken dat de Groenlanders zich niet zonder meer aan het westerse cultuurpatroon hebben aangepast. Men zou het als een vorm van onderhuidse tegendraadsheid kunnen opvatten.¹⁸

In het tweede deel van *Sidste sommer i Angmagssalik* krijgen we te maken met zo'n persoon die niets af kan maken. Centraal staat de zelfmoord van een zekere Richardt Makré. Het is een sympathieke jonge Groenlander die een prima baan als telegrafist kan krijgen, als hij een cursus volbrengt in Dene-marken. Aanvankelijk verloopt zijn verblijf probleemloos, maar plotseling gaat het helemaal mis en geeft hij zijn opleiding en een verzekerde toekomst op.

De reden voor deze onaangekondigde verandering in het gedrag van de jongeman blijft wat onduidelijk. Ook later, als hij weer terug is in Groenland, gaat het nog verder bergafwaarts met deze Richardt. Het probleem waar hij mee kampt blijkt in hem zelf te zitten. Hansen beschrijft de lotgevallen van Richardt echter niet als een persoonlijk psychologisch probleem, maar vat het op als een veel breder sociaal verschijnsel. Het verhaal over Richardt staat model voor een generatie van jonge Groenlanders die zich noch in de traditionele autochtone, noch in de westerse cultuur thuis voelen en dat niet kunnen verwerken.

Het is alsof de aanwezigheid van de westerlingen een bacil overbrengt op de Groenlanders waardoor hun leven ontspoord raakt. Maar in het geval van deze Richardt laat Hansen niets aan de twijfelende lezer over. De conflictstof zit bij hem letterlijk en figuurlijk in het bloed: in zijn familie kwamen christendom (kateket) en natuurgodsdienst (åndemane) naast elkaar voor. Op die

manier wordt de persoonlijkheid van Richard zowel bepaald door elementen uit het nieuwe als uit het oude Groenland, waardoor een onoverbrugbare kloof ontstaat.

"Hvorfor skete det så? Var Richardt ikke en mand, der havde alle chancer? Han så godt ud. Han var bedre begavet end de fleste. Han tilhørte en af de mest ansete familier i byen. [...] Hvis han bare kunne have ladet være med at drikke og lave ballade, hvis han bare kunne have udvist lidt mere punktlighed, effektivitet og ordenssans i sit arbejde, ja, så kunne storfangerens og åndemane's barnebarn Richardt Makré med større lethed være blevet et velplejet medlem af det danske samfund med fast pristalsreguleret gage, forfremmelser efter anciennitet og pension i henhold til overenskomsten." (Hansen, p.174)

Groenland is ten prooi gevallen aan de westerse effectiviteitscultuur waarin voor geld de vrijheid verkocht wordt. Maar bovenal zijn er veel Groenlanders die de sprong naar de moderne tijd niet kunnen maken:

"Der er endnu ikke 100 år siden, danskerne kom til Angmagssalik. Ud over hele distriktet kan man endnu finde gamle mænd, der kan vise, hvorledes de som børn lavede ild med et mundbor. Deres døtre går med spiral. Mellem far og datter er der her foregået den samme udvikling, som tog folkene i Europa et lille tusinde år." (Hansen, p.176)

In de analyse van Thorkild Hansen komen de negatieve karaktertrekken van de westerse cultuur vooral aan de oppervlakte, door de sprong die de Groenlanders vanwege de nadrukkelijke aanwezigheid van westerlingen in de tijd hebben doorgemaakt. De gedachte dat alle problemen van de 'onderontwikkelde' Groenlanders met economische steun uit de wereld te helpen zijn, blijkt een historische misrekening waarvan de schade niet meer is goed te maken. Met dat perspectief tilt Hansen zijn impressies van Groenland naar een meer universeel plan, namelijk naar dat van de identiteitsproblemen van de volkeren in de derde wereld. In andere teksten in *Rejsen mod solnedgangen* zien wij dit thema dan ook terugkeren in reisverhalen uit Vietnam, Bangla Desh, Uganda en Zambia.

Enkele voorlopige conclusies

In het boek van Aage Ibsen worden vrijwel geen opmerkingen aangetroffen waaruit blijkt dat hij reflecteert op zijn rol als koloniaal. En als hij dat al doet, dan is dat juist vanuit een sterk paternalistische houding. De Europese aanwezigheid wordt gezien als een noodzakelijke zorg om de Groenlanders tegen zich zelf in bescherming te nemen. De aangetoonde tekstuele isotopie van het 'kinderlijke' in de beschrijvingen van de Groenlanders is het directe resultaat van deze houding.

In een aantal moderne teksten, waaronder die van Hansen, is deze houding vrijwel verdwenen en wordt er juist wel in ruime mate gereflecteerd op de eigen rol als Europeaan in de vreemde omgeving.

Ibsen stelt niet zozeer vragen bij *wat* hij meemaakt (hij is dan ook zelden ergens van onder de indruk), maar bij *hoe* hij het beleeft; hij is in veel passages nadrukkelijk bezig zichzelf in het vreemde land te positioneren. Zonder daar verder bij stil te staan maakt hij iedereen en alles aan zijn aanwezigheid (gezag) ondergeschikt. De manier waarop hij met de Groenlanders omgaat is dan ook uiterst instrumenteel.¹⁹

Thorkild Hansen problematiseert zijn impressies van Groenland duidelijk wél. Hij stelt zich zelf steeds vragen en is duidelijk onder de indruk van wat hij in Groenland meemaakt en aantreft. Ook vraagt hij zich direct af wat er van zijn belevenissen overblijft en hoe de impressies zich in het geheugen vast zullen zetten. Impliciet kan men daaronder ook verstaan dat hij zich afvraagt hoe de selectie van zijn impressies zal plaatsvinden om later het basismateriaal te hebben voor de tekstproductie. De antwoorden op de rethorische vragen "Men hvad husker man? Hvad tager man med sig hjem?", duiden erop dat Hansen zich geheel anders positioneert ten opzichte van de vreemde cultuur.

Ook is Hansen zich duidelijk bewust van de problemen in het moderne Groenland en probeert de oorzaken daarvoor aan te geven.

Om de vergelijking tussen Thorkild Hansen en Aage Ibsen recht te doen,

moet duidelijk gesteld worden dat Hansen door de moderne communicatiemiddelen veel beter op de hoogte kon zijn van de algemene situatie in Groenland als geheel. Zijn beeldvorming kan dus vanuit een veel betere voorkennis geschieden. Zelfs al bezocht hij maar korte tijd een betrekkelijk klein deel van Groenland, toch kan hij zich veroorloven algemene uitspraken te doen. Hij had dus een duidelijke voorsprong op Ibsen. Ibsen was weliswaar vijf jaar lang in Groenland, maar was van te voren absoluut niet op de hoogte van hetgeen hem te wachten stond. Zo kunnen wij in het begin van *Nordlys* lezen hoe hij zich op de heenreis (die per zeilboot werd afgelegd) door de kapitein enigszins liet informeren. Ibsen voelde zich een echte ontdekkingsreiziger, getuige zijn uitspraak: "Jeg følte mig til Mode som en anden Columbus; som havde jeg opdaget en ny Verdensdel. [...]dette fjerne, hemmelighedsfulde Polarland" (Ibsen, p.7)).

Het is interessant om ook even stil te staan bij de eerste keer dat Ibsen Groenland aanschouwt. Opvallend snel verdwijnt zijn nieuwsgierigheid naar "dette hemmelighedsfulde Polarland", als hij overgaat tot de orde van de dag. Zijn kleinburgerlijke beslommeringen zoals het glas punch, de goede sigaar en een beschaafde conversatie met de andere (blanke) Denen zijn voor hem toch belangrijker dan Groenland en de Groenlanders.

"Ja, hemmelighedsfuldt ligger det ny Land hist ude i Aftensolens røde Lys, det ny Land, det ny Folk- og det ny Liv. Alt gemmes dernede mellem de høje Fjældtinder.

Det varede imidlertid ikke længe, saa var Tryllesynet borte. Lidt efter lidt udviskedes Bjærgtoppens fine Konturer. Graa Skystriber gled ud over den lave Strimmel klare Luft og bredte sig mer og mer, indtil Maleriet udslettedes; og den triste graa Aftenhimmel spændte igen ud over det urolige, isopfyldte Hav.

Landet var forsvundet." (Ibsen,p.8)

Het beeld dat Ibsen via de kapitein van de Groenlanders heeft gekregen, wijzigt zich nauwelijks in de loop van de vijf jaar die hij in hun midden doorbrengt. Uiteindelijk beantwoordt Ibsen goed aan het stereotype beeld van de

koloniaal.

Dat is zeker niet het geval bij Thorkild Hansen. Hij laat in zijn tekst op allerlei niveaus een scherpe anti-kolonialistische toon doorklinken. Groenland wordt zeker in het eerste deel van zijn reisverslag vooral vanuit een cultuurpessimistisch perspectief beschreven, terwijl hij in het tweede deel van een meer universele visie uitgaat en Groenland als derde wereld land benadert.

De cultuurpessimistische visie van Hansen komt er in hoofdlijnen op neer dat de westerse mens zich met allerlei zogenaamde gemakken heeft omringd, maar daar zonder dat goed te beseffen een ongekend hoge prijs voor betaalt. Een voorbeeld van waar dit toe leidt vinden we in het tweede deel van *Sidste sommer i Angmagssalik*, in de beschrijving van de telegrafist wiens gezichtsvermogen is beschadigd:

"Hans øjne er kloge og venlige, men han bærer for det meste solbriller, det kniber for ham at se, når lyset er stærkt. Lægerne mener, at skaden er forårsaget af strålerne fra de mange radar-apparater på skibene, som han har repareret i årenes løb. Er det den evige pris for teknikens mirakler? Skal vi betale vore fantastiske muligheder for at se om natten med en nedsat synsevne om dagen?" (Hansen, p.156)

Deze telegrafist is weliswaar een Deen, maar hij is uiteindelijk net zo min als de Groenlanders opgewassen tegen de moderne techniek. Ook hieruit blijkt dat Hansen in het tweede deel van zijn reisverhaal de problemen in een ruimer verband plaatst.

Een belangrijk kritiekpunt op de beeldvorming bij Hansen komt voort uit zijn hang naar reflectie en de mate waarin hij zich opwerpt als spreekbuis van de Groenlanders. Binnen het waardenscala van Hansen zijn de Groenlanders zelf niet bij machte hun eigen verhaal te vertellen en hebben zij hem nodig om dat voor hen te doen. Dit lijkt mij - om dat zware woord te gebruiken - een enigszins cultuur-imperialistische houding.

Vanzelfsprekend zijn een aantal van de gesignaleerde beelden en stereotypen niet specifiek Deens, maar hebben een meer algemeen (Europees) karakter. Dat geldt zowel voor het vrij uitgesproken kolonialisme bij Aage

Ibsen, als voor het culturrelativisme bij Thorkild Hansen. Dat algemene Europese beeld kan binnen het beperkte bestek van dit artikel niet verder uitgewerkt worden. Het lijkt me relevant dat dit binnen het bredere ideeënhistorische kader van de Europese koloniale geschiedenis nader bestudeerd wordt.²⁰

Resumé

I denne artikel fremlægges de første resultater af et forskningsprojekt, som forfatteren for nylig er påbegyndt omkring temaet *Grønland i dansk litteratur*. Projektet satser først og fremmest på at belyse billedannelsen af Grønland og grønlændere i danske skønlitterære sammenhænge. Artikelen består af to dele hvoraf den første del indkredser nogle metodiske problemer omkring analysen af fordomme og stereotyper i mere almen forstand. Forfatteren støtter sig i denne forbindelse til nyere komparatistisk forskning, især imagologien, sådan som den er blevet formuleret af bl.a. Hugo Dyserinck. I artiklens anden del analyseres to danske skønlitterære tekster på et imagologisk grundlag. Det drejer sig om *Nordlys - Skitser af Livet i Grønland* (1894) af Aage Ibsen og *Sidste sommer i Angmagssalik* (1978) af Thorkild Hansen.

Analysen afdækker hos begge forfattere nogle ganske specifikke, socialhistorisk og kulturel bestemte stereotyper med hensyn til fremstillingen af Grønland og dets beboere. Hos Aage Ibsen bærer disse holdninger åbenlys præg af kolonialtænkning og superioritetsfølelser, mens der hos Thorkild Hansen er tale om en kulturrelativisme og pessimisme som gør at han måske lige så anmassende, hen over deres hoveder, taler på grønlændernes vegne.

Bibliografie

A. Primaire literatuur:

- Ibsen, Aage. *Nordlys - Skitser af Livet i Grønland*. København 1894.
Hansen, Thorkild. *Sidste sommer i Angmagssalik*. København 1978.
Hansen, Thorkild. *Kurs mod solnedgangen - Nye rejsedagbøger*. København 1982.
Hansen, Thorkild. *Søforhør. Nærbillede af Thorkild Hansen*. København 1982.

B. Sekundaire literatuur:

- Baets, Antoon de. *Beeldvorming over niet-westerse culturen. De invloed van het geschiedenisleerboek op de publieke opinie in Vlaanderen 1945-1984*. (diss. R.U.Gent 1988).
- Bleicher, Thomas. "Elemente einer komparatistischen Imagologie", *Komparatistische Hefte*, Hans-Jürgen Lüsebrink & Richard Taylor (red), Heft 2, Bayreuth 1980, p.12-24.
- Dance, E.H. *History the Betrayer, A Study in Bias*. Greenwood, 1960.
- Dyserinck, Hugo. "Zum Problem der 'images' und 'mirages' und ihrer Untersuchung im Rahmen der Vergleichenden Literaturwissenschaft", *Arca-dia*, 1, 1966, p.108-20.
- Dyserinck, Hugo. *Komparatistik. Eine Einführung*. Bonn, 1981.
- Firchow, Peter Edgerly. *The death of the German cousin. Variations on a Literary Stereotype, 1890-1920*. London / Toronto, 1986.
- Idema, W.L. (red.). *Het beeld van de vreemdeling - in westerse en niet-westerse literatuur*. Baarn, 1990.
- Liet, Henk van der. "Selvbiografien. Nogle overvejelser omkring den fornyede interesse for genren". In: *Tijdschrift voor Skandinavistiek*, jaargang 9 nr. 1 & 2 / 1988, p.84-97.
- Sadji, Uta. "Unverbesserlich ausschweifende" oder "brauchbare Subjekte"? Mohren als "befreite" Sklaven in Deutschland des 18. Jahrhunderts', *Komparatistische Hefte*, Hans-Jürgen Lüsebrink & Richard Taylor (red), Heft 2, Bayreuth 1980, p.42-52.

- Wekking, Joop. *Untersuchungen zur Rezeption der nationalsozialistischen Weltanschauung in den konfessionellen Periodika der Niederlande 1933-1940. Ein Beitrag zur Komparatistische Imagologie*. (diss. T.H. Aachen) Amsterdam/Atlanta, 1990, p.1-6 & 413-445.
- Wellek, René & Austin Warren. *Theory of Literature*. Harmondsworth, 1973.

Noten

1. Zie in dat verband: Liet, Henk van der, 1988, p.84-97.
2. Wellek, René & Austin Warren, p.46-53.
3. Dyserinck, Hugo (1966), p.108-20.
4. "Imagology fully accepts the consequences of assuming that literature reflects, though by no means in a naive or uncomplicated fashion, the active forces in the society that produces it." (Firchow, p.185).
5. Het oeuvre van Ibsen bestaat verder onder meer uit de romans *Søster Helene. En kærlighedshistorie* (1895) - eveneens med Groenlandse motieven - *Hans Lykkes Æventyr* (1901), *Verdens Ende* (1903) en *Fjældgænger* (1908) en de bundel novellen *Turisten* (1898).
6. Uit het quasie-autobiografische (prenten-)boek *Søforhør. Nærbillede af Thorkild Hansen*, blijkt dat dit weekblad de reis naar Groenland heeft gefinancierd. Thorkild Hansen neemt de gelegenheid te baat om zich uit te laten over de geboorneerdheid i.v.m. het feit dat hij zich liet sponsoren door dergelijke bladen: "Hvad er der egentlig i vejen med Billed Bladets læsere? Der er over en million af dem, og hvorfor i alverden skulle alle disse mennesker ikke også have adgang til noget ordentligt læsestof? Tror du ikke, at vi her på godt og ondt er lidt nærmere ved det i sandhed folkelige, end vi er det i de forskellige politiske publikationer på højre- og venstrefløj, hvor man kværner løs om "det folkelige" i 2000 eksemplarer, der ikke bliver læst?" (Hansen (1982), p.197).

7. Een aardig voorbeeld in dit verband is: *Slædespor - Læge i Nordgrønland* (1982) van Ove Bøje. In dit boek is zelfs een heel hoofdstuk opgenomen dat door de vrouw van de schrijver is geschreven zonder dat zij op omslag of titelblad is vermeld (p.19-27). Ook is hier een deel van een reis-dagboek opgenomen als apart hoofdstuk.
8. Bijvoorbeeld op p.4-5 en p.91.
9. "Ingen Snaps i et saadant Vejr! Det var ingen Spøg for en Grønlænder." (Ibsen, p.89).
10. Veel waardering voor de geestelijken kan Ibsen overigens niet opbrengen al maakt hij een uitzondering voor Samuel Kleinschmidt. Kleinschmidt kreeg overigens meer bekendheid als grammaticus en lexicograaf van het Groenlands, dan als geestelijke. Deze Kleinschmidt was als bejaard man buurman van Ibsen in Godthaab, helaas krijgen wij in *Nordlys* maar weinig over deze teruggetrokken levende cultuurpersoonlijkheid te horen.
11. Soms komt het meer neer op het imponeren van de Groenlanders, dan op werkelijk medisch handelen. (Zie bijv. Ibsen, p.103).
12. Met uitzondering van één fragment, beschreven op pagina 33-34.
13. Hier laat Hansen ook een reeks anderen aan het woord zoals de maatschappelijk-werkster en de politieagent. Tekstuele kenmerken van journalistiek taalgebruik, zoals een zeker iteratief gebruik van bepaalde uitdrukkingen en zinnen komen hier ook voor. Hierdoor ontstaat enerzijds spanning in de tekst en anderzijds krijgt het tragische verhaal over Richard een zekere algemene geldigheid. Literair enigszins irritant is het soms doorzichtige taalgebruik zoals in zinnen als "Det store eventyr nærmede sig slutningen" (p.151) of als Hansen voor de derde keer in successie de penetrante stank van gekookt zeehondenvlees begeleidt met de woorden "den fede lugt, vi alle holder så meget af".
14. Hierover schrijft Thorkild Hansen in *Søforhør*: "Den er i øvrigt 'dokumentarisk' ligesom mine andre bøger, det selvmord, den handler om, har virkelig fundet sted. Jeg nævner også fyrens navn, fordi historien uden det ville være uden mening. Så vakte den ikke opmærksomhed, var den dog ved at skaffe mig vanskeligheder, den daværende justitsminister, Helga Petersen, mente endog i radoo, at jeg burde være straffet. Jeg synes, hun hellere skulle have valgt at interessere sig for den rystende grønlandske tragedie, som historien beretter om: et af verdens fineste kulturfolk og dets undergang bogstavelig talt mellem hænderne på os." (Hansen 1982, p.194).
15. Vroeger werd het afval opgegeten door de sledehonden, maar daar er

tegenwoordig veel niet (biologisch) afbreekbaar afval is, kan dat dus niet door deze honden verteerd worden. Tegelijkertijd moeten de sledehonden tegenwoordig altijd aangeliend blijven zodat ze dus niet meer overal bij komen.

16. In de twee beschreven antropologen zijn Robert Gessain uit Parijs (Auteur van onder meer: *Ammassalik, ou la civilisation obligatoire* (1969)) en Gerti Nooter uit Leiden te herkennen (Auteur van onder meer: 'Change in a Hunting Community of East-Greenland', in: *Folk*, vol. 14/15, pp. 163-204, København 1972/73 en samensteller van: *Over leven en Overleven - cultuurveranderingen in de poolgebieden* (1984).
17. In het tweede deel *Sidste sommer i Angmagssalik* maakt Hansen echter zelf gebruik van een boek van Gessain, dat hij hier als "hans fortrinlige skildring af Angmagssalik" omschrijft (p.168).
18. Zo blijkt ook de schipper van het schip waarmee hij reist, Adam Kuitse, niet over het benodigde zeemansbrevet te beschikken. Thorkild Hansen becommentariëert dit als volgt: "Det er det sædvanlige, de grønlandere kan aldrig tage sig sammen" (Hansen, p.142)
19. Een tekstueel signaal in dat verband is dat Ibsen zijn alinea's bijzonder vaak begint met het persoonlijk pronomen 'ik'.
20. Dat er in Nederland voor dergelijke benaderingen belangstelling aan het ontstaan is, blijkt onder meer uit de onlangs verschenen bundel opstellen van een aantal medewerkers van de Universiteit van Leiden: *Het beeld van de vreemdeling in westerse en niet-westerse literatuur*, onder redactie van de Leidse sinoloog prof. W.L. Idema.